

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені Г.С. СКОВОРОДИ

ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

МАТЕРІАЛИ

ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

**«БОГДАН ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ: ІСТОРИЧНА ПОСТАТЬ
У КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ»,
присвяченої 425-й річниці від дня народження гетьмана**

(14 травня 2021 року)

Харків – 2021

УДК 94 (477)
ББ 63.3 (4Укр)46
Х65

*Затверджено Вченою Радою історичного факультету
Харківського національного педагогічного університету
імені Г.С. Сковороди
Протокол № 9 від 26.04. 2021 року*

Богдан Хмельницький: історична постать у контексті процесів українського державотворення: матеріали Всеукраїнської наукової конференції, присвяченої 425-й річниці від дня народження гетьмана. – Харків ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2021. – 219 с.

Редакційна колегія:

Гончарова О. С., канд. іст. наук, доцент, зав. кафедри історії України
Луценко М. В., канд. іст. наук, доцент кафедри історії України
Єгоршина О. О., ст. лаборант кафедри історії України

Збірник складено з тез доповідей, виголошених 14 травня 2021 р. під час роботи Всеукраїнської наукової конференції «Богдан Хмельницький: історична постать у контексті процесів українського державотворення», присвяченої 425-й річниці від дня народження гетьмана. Тематика статей презентує широкий спектр актуальних питань із життя, політичної, дипломатичної діяльності видатного гетьмана – Богдана Хмельницького та козацького руху на теренах України.

Видання розраховане на науковців, студентів, усіх, хто цікавиться історією України.

Тексти подаються в авторській редакції. За достовірність фактів, посилань, приміток, коментарів відповідає автор (автори) публікації.

©Автори публікацій, 2021
© Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди, 2021

ЗМІСТ

Brahina T., Brahin Y. Батулина Ю.С.	The memorialization of B. Khmelnytsky by means of fine arts in XIX century Основні підсумки політики Богдана Хмельницького.....	5 7
Бутова Є. М.	Концепції державного устрою під керівництвом Богдана Хмельницького.....	10
Гак О. М.	Дипломатична стратегія Богдана Хмельницького.....	16
Гончарова О.С.	Молдавський вектор зовнішньої політики української козацької держави 1648-1657 років...	19
Горпинко О. С.	Веб-музей «Українське козацтво у творах живопису та графіки».....	28
Дьякова О. В., Жилін С. В. Євсєєв С.Є.	Висвітлення постаті Богдана Хмельницького у сучасному освітньому процесі..... Історіографія кінця XIX – початку XX ст. про тюркські корені козацтва.....	37 42
Євсєєв С.Є., Іващенко М.В. Журавльов Ю.В.	Благодійна діяльність української козацької старшини середини XVII–XVIII ст..... Громадська наукова організація «Харківський науково-дослідний інститут українознавства та козацтва»: двадцять років наукової та громадської діяльності.....	49 53
Кіпенський А. В.	Академія військово-історичних наук і козацтва: сім років громадської діяльності задля майбутнього.....	63
Кошкіна О. І. Курилко Д. Г.	Повсякденний побут жінок у козацькій Україні... Причини Української національної революції XVII ст.....	72 75
Лапченко А. С.	Особливості висвітлення постаті Богдана Хмельницького у сучасній українській історіографії.....	78
Лисюк Н. В.	«Тії слави козацької повік не забудем!»: козацька тематика в творчості Т. Г. Шевченка....	81
Луценко М.В.	Державотворчі процеси в політиці Богдана Хмельницького.....	90
Лялюк І. М.	Постать гетьмана Івана Мазепи та оцінка його діяльності в поемі Дж. Г. Байрона «Мазепа».....	95
Мартінова І.С.	Османський вектор зовнішньої політика Б. Хмельницького в сучасній українській історіографії.....	103
Микитюк С.О.	Особливості організації чумацького промислу	

Богдан Хмельницький: історична постать у контексті процесів українського державотворення

Дьякова О. В.

канд. іст. наук, доц., доцент кафедри історії України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди

Жилін С. В.

заступник директора, учитель географії
комунальний заклад
«Харківський навчально-виховний комплекс №106»
Харківської міської ради Харківської області

ВИСВІТЛЕННЯ ПОСТАТІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО У СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Починаючи з XVI століття козацтво займає центральне місце в історії України, апогеєм чого стала Хмельниччина. Подальша історія продемонструвала сталість козацьких традицій в українському суспільстві. Це доводить відродження козацтва після здобуття Україною незалежності у 1991 році.

І природньо, що звернення до історичних витоків у державі призвело до становлення етнопедагогіки та її важливої складової – козацької педагогіки. Остання увібрала у себе вироблені віками та апробовані часом традиції навчання та виховання молоді.

Ще у 1992 році була прийнята концепція української козацької педагогіки [9]. У цьому документі відзначалось, що «воно було не тільки військовим, а й соціальним, політичним, державним, педагогічним, культурно-історичним явищем. Багатогранною була діяльність козаків як звитяжних воїнів, захисників сплюндрованих прав народу, вільнолюбивих громадян, політичних і державних

Богдан Хмельницький: історична постать у контексті процесів українського державотворення

діячів, як дбайливих господарів землі, досвідчених хліборобів, творців високого мистецтва, турботливих членів сім'ї, мудрих вихователів дітей. Багато козацьких діячів стали провідними політичними і державними постатями в історії рідного народу» [9]. Провідними ідеями козацької педагогіки з часів її заснування є виховання підростаючого покоління для боротьби за незалежність України, суверенність особистості, народовладдя, непорушність демократичних прав людини і народу [9]. Ця педагогіка базується на національній свідомості та духовному світогляду народу, ідеологізації та політизації виховного процесу. З того часу історії козацтва приділяється велика увага в освітньому процесі, виховній роботі, позашкільних заходах.

Сьогодні козацьке виховання набуло актуальності для підготовки освічених, вмотивованих, чесних, сильних, готових боронити свою Вітчизну воїнів.

Метою даної публікації є висвітлення використання історії козацтва, зокрема Хмельниччини, для навчання та виховання юних громадян України достойними захисниками своєї Батьківщини.

Для написання цієї роботи були обрані шкільні підручники по історії України та українській літературі.

Взагалі із обличчям Богдана Хмельницького знайомляться змалечку, беручи до своїх рученьят 5-гривневу купюру, на якій зображений гетьман. Звичайно, що мало хто з них цікавиться зображеною постаттю, натомість згодом дітлахи починають його вирізняти від інших історичних осіб. Докладніше історія козацтва і постать Б. Хмельницького вивчається у школі.

В п'ятому класі на уроках історії учні при вивченні історико-культурних епох, поняття лінії часу дізнаються, що він у 1648 році розпочав визвольну війну проти поляків [3, с. 24]. Далі, у § 14 «І слава, і воля, або українське козацтво в народній пам'яті» пункті 2 «Чому в середині 17 ст. розгорілася Національно-визвольна війна? Хто її очолив?» трохи детальніше розповідається і про гетьмана, і про його подвиги у 1648 році, і про створення держави Війська

Богдан Хмельницький: історична постать у контексті процесів українського державотворення

Запорізького [3, с. 101-102]. Правда, на наступній сторінці автор підручника В. Власов уточнює, що ця держава називалася Гетьманщина, що є більш точною номінацією в історії України. Комеморація гетьмана представлена лише Національним історико-культурним заповідником «Чигирин», до складу якого належить музей Б. Хмельницького, та пам'ятником, спорудженим Михайлом Микешиним у Києві [3, с. 102-103].

Більш ґрунтовно Хмельниччина висвітлюється у 8-му класі. На вивчення Хмельниччини відводиться п'ять уроків [4, с. 114-142]. Учні довідуються, що ця національно-визвольна війна відбувалася з 1648 по 1657 рік. Також вони дізнаються про періодизацію цієї події, головні битви, договори Богдана Хмельницького із польськими урядовцями. Два перших пункти § 21 присвячені українсько-московському міждержавному договору, а саме його передумовам і змісту [4, с. 137-139]. У шкільній літературі закінчення національно-визвольної війни пов'язане із смертю Богдана Хмельницького [4, с. 142].

Слід відмітити, що при вивчення української культури XVIII ст. гетьмана не згадують [4, с. 233-244], хоча § 35 «Розвиток освіти, науки та музичної культури» розпочинається уривком із з вірша «De libertate» Г. Сковороди, де прославляється Богдан Хмельницький як «вольності отче» [4, с. 233]. При обзорі козацьких літописів висвітлення діянь гетьмана показані у цитатах наданих для самостійної роботи з літописів Самовидця, Г. Граб'янки [4, с. 246].

Широко козацька педагогіка використовується не тільки на уроках вітчизняної історії, а й української літератури. У 5-му класі діти вивчають уривки з пригодницької повісті Зірки Мензатюк «Таємниця козацької шаблі» [2, с. 159-185], що розповідає про дівчинку, яка опинилася у минулому і бачила багато чого з життя козаків, зокрема часів Хмельниччини. У восьмому класі згадується знаменита народна пісня «Чи не той то Хміль», де оспівана перемога козаків під Жовтими Водами 1648 року [7, с. 24]. У 9-му класі постать гетьмана висвітлюється при вивченні козацьких літописів кінця XVIII ст. [1, с. 59-61]. У 10-му та 11-му класах особа Богдана Хмельницького згадується при аналізі

Богдан Хмельницький: історична постать у контексті процесів українського державотворення

творів, що вивчаються учнями у цей час [8, с. 17, 21, 26; 10, с. 122, 139 та ін.].

Слід зауважити, що автори підручників, подаючи біографічні дані письменників, з української літератури обов'язково вказують на їх козацьке походження [див., напр., 1, с. 65, 153; 10, с. 23, 141]. Із цієї інформації видно, що у таких корифеїв вітчизняного красномовства, як Микола Гоголь і Павло Тичина пращури були полковниками в армії Богдана Хмельницького.

Побіжно Хмельниччина згадується на уроках географії у 8-му класі, коли розглядається тема про формування території сучасної України [6, с. 58-62].

Також козацька педагогіка застосовується на уроках з таких предметів, як співи, живопис, фізкультура, коли діти відповідно знайомляться із народними піснями, вчать малювати, загартовуються фізично.

Отже, на сучасному етапі козацька педагогіка широко використовує у навчальному процесі постать Богдана Хмельницького та пов'язані з ним події другої половини XVII ст. не тільки на уроках вітчизняної історії, а й інших предметів, перш за все літератури. Це дає можливість на прикладах відданості Україні виховати достойного громадянина своєї держави.

Література:

1. Авраменко О. Українська література : підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. К. : Грамота, 2017. 336 с.
2. Авраменко О. Українська література. 5 кл. : підруч. для закл. загальн. середн. Освіти. К. : Грамота, 2018. 256 с.
3. Власов В. С. Вступ до історії : підруч. для 5-го кл. закл. заг. серед. освіти. Київ : Генеза, 2018. 208 с.
4. Власов В.С. Історія України : підручник для 8 кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ: Генеза, 2016. 256 с.
5. Макогончук Н.В. Витоки та специфіка козацької педагогіки. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2014. Вип. 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2014_3_10. (дата звернення 21.01.2021).

Богдан Хмельницький: історична постать у контексті процесів українського державотворення

6. Масляк П. О., Капіруліна С. Л. Географія : підруч. для 8-го кл. загальноосвіт. навч. закладів. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2016. 304 с. :
7. Міщенко О.І. Українська література: підручник для 8 кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ: Генеза, 2016. 272 с.
8. Слоньовська О. В., Мафтин Н. В., Вівчарик Н. М. Українська література (рівень стандарту) : підручник для 10 класу закладів заг. сер. освіти. Київ : Літера ЛТД, 2018. 224 с.
9. Українська козацька педагогіка. Концепція. *Освіта*. 1992. 1 вересня.
10. Фасоля А.М., Яценко Т.О., Уліщенко В.В., Тищенко В.М., Бійчук Г.Л. Українська література (рівень стандарту) : підруч. для 11 кл. закладів заг. серед. освіти К. : УОВЦ «Оріон», 2019. 240 с.